



## Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τμήμα μείζονος συνθέσεως)

της 26ης Ιουνίου 2018\*

«Προδικαστική παραπομπή – Οδηγία 79/7/ΕΟΚ – Ίση μεταχείριση μεταξύ ανδρών και γυναικών σε θέματα κοινωνικής ασφάλισης – Εθνικό συνταξιοδοτικό σύστημα – Προϋποθέσεις αναγνώρισης της αλλαγής φύλου – Εθνική ρύθμιση η οποία εξαρτά αυτή την αναγνώριση από την ακύρωση γάμου συναφθέντος πριν από την εν λόγω αλλαγή φύλου – Άρνηση χορηγήσεως, σε πρόσωπο το οποίο έχει αλλάξει φύλο, κρατικής συντάξεως γήρατος από την ηλικία συνταξιοδοτήσεως των προσώπων του επίκτητου φύλου – Άμεση δυσμενής διάκριση λόγω φύλου»

Στην υπόθεση C-451/16,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Supreme Court of the United Kingdom (Ανώτατο Δικαστήριο του Ηνωμένου Βασιλείου) με απόφαση της 10ης Αυγούστου 2016, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 12 Αυγούστου 2016, στο πλαίσιο της δίκης

**MB**

κατά

**Secretary of State for Work and Pensions,**

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τμήμα μείζονος συνθέσεως),

συγκείμενο από τους Κ. Lenaerts, Πρόεδρο, Α. Tizzano, Αντιπρόεδρο, Μ. Ilešič, Τ. von Danwitz (εισηγητή), Α. Rosas και J. Malenovský, προέδρους τμήματος, Ε. Juhász, Α. Borg Barthet, Μ. Berger, Κ. Λυκούργο και Μ. Βηλαρά, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: Μ. Bobek

γραμματέας: L. Hewlett, κύρια διοικητική υπάλληλος,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 26ης Σεπτεμβρίου 2017,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

- η MB, εκπροσωπούμενη από τον C. Stothers και την J. Mulryne, solicitors, καθώς και από τους K. Bretherton και D. Pannick, QC,
- η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, εκπροσωπούμενη από την C. Crane και τον S. Brandon, επικουρούμενη από τον B. Lask, barrister, και τον J. Coppel, QC,

\* Γλώσσα διαδικασίας: η αγγλική.

– η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από την C. Valero και τον J. Tomkin,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 5ης Δεκεμβρίου 2017,

εκδίδει την ακόλουθη

### Απόφαση

- 1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία της οδηγίας 79/7/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 19ης Δεκεμβρίου 1978, περί της προοδευτικής εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως μεταξύ ανδρών και γυναικών σε θέματα κοινωνικής ασφαλίσεως (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/003, σ. 160).
- 2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ της MB και του Secretary of State for Work and Pensions (Υφυπουργού Εργασίας και Συντάξεων, Ηνωμένο Βασίλειο) σχετικά με την άρνηση χορηγήσεως στην προσφεύγουσα κρατικής συντάξεως γήρατος από τη νόμιμη ηλικία συνταξιοδοτήσεως των προσώπων του φύλου που απέκτησε η ίδια κατόπιν αλλαγής φύλου.

### Το νομικό πλαίσιο

#### *Το δίκαιο της Ένωσης*

- 3 Σύμφωνα με το άρθρο της 3, παράγραφος 1, στοιχείο α', τρίτη περίπτωση, η οδηγία 79/7 εφαρμόζεται στα νομικά συστήματα που εξασφαλίζουν προστασία από τους κινδύνους γήρατος και ανεργίας.
- 4 Το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής προβλέπει τα εξής:

«Η αρχή της ίσης μεταχειρίσεως συνεπάγεται την απουσία κάθε διακρίσεως που βασίζεται στο φύλο, είτε άμεσα είτε έμμεσα, σε συσχετισμό ιδίως με την οικογενειακή κατάσταση και ιδιαίτερα όσον αφορά:

– το πεδίο εφαρμογής των συστημάτων και τους όρους προσβάσεως στα συστήματα αυτά,

[...].».

- 5 Το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο α', της εν λόγω οδηγίας ορίζει τα εξής:

«Η παρούσα οδηγία δεν θίγει την ευχέρεια που έχουν τα κράτη μέλη να αποκλείουν από το πεδίο εφαρμογής της:

α) τον καθορισμό της ηλικίας συνταξιοδοτήσεως για την χορήγηση συντάξεων γήρατος και συντάξεων εν γένει και τις συνέπειες που είναι δυνατόν να προκύψουν για άλλες παροχές».

- 6 Το άρθρο 2, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 2006/54/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 5ης Ιουλίου 2006, για την εφαρμογή της αρχής των ίσων ευκαιριών και της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών σε θέματα εργασίας και απασχόλησης (ΕΕ 2006, L 204, σ. 23), ορίζει τα ακόλουθα:

«Για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας, νοούνται ως:

α) “άμεση διάκριση”: όταν ένα πρόσωπο υφίσταται, για λόγους φύλου, μεταχείριση λιγότερο ευνοϊκή από αυτήν που υφίσταται, υπέστη ή θα υφίστατο ένα άλλο πρόσωπο σε ανάλογη κατάσταση».

### ***Το δίκαιο του Ηνωμένου Βασιλείου***

- 7 Σύμφωνα με το άρθρο 44 του Social Security Contributions and Benefits Act 1992 (νόμου του 1992 περί εισφορών και παροχών κοινωνικής ασφάλισης), εξεταζόμενο σε συνδυασμό με το άρθρο 122 του ίδιου νόμου και με το παράρτημα 4, παράγραφος 1, του Pensions Act 1995 (νόμου του 1995 περί συντάξεων), κάθε γυναίκα γεννηθείσα πριν τις 6 Απριλίου 1950 δικαιούται κρατική σύνταξη γήρατος «κατηγορίας Α» από την ηλικία των 60 ετών, ενώ κάθε άνδρας γεννηθείς πριν τις 6 Δεκεμβρίου 1953 θεμελιώνει αντίστοιχο δικαίωμα στην ηλικία των 65 ετών.
- 8 Το άρθρο 1 του Gender Recognition Act 2004 (νόμου του 2004 περί αναγνώρισης φύλου, στο εξής: GRA) προέβλεπε, ως είχε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της υποθέσεως της κύριας δίκης, ότι κάθε πρόσωπο μπορούσε να υποβάλει στην Gender Recognition Panel (επιτροπή αναγνώρισης φύλου, στο εξής: GRP) αίτηση χορηγήσεως τελικού πιστοποιητικού αναγνώρισης φύλου, με το οποίο διαπιστώνεται η αλλαγή φύλου στην οποία το εν λόγω πρόσωπο έχει προβεί λόγω του ότι διαβιούσε ως άτομο του άλλου φύλου. Το φύλο του αιτούντος για το οποίο εκδιδόταν τέτοιου είδους πιστοποιητικό αναγνώρισης ήταν, κατά τα προβλεπόμενα στην εν λόγω διάταξη, το επίκτητο φύλο.
- 9 Το άρθρο 2, παράγραφος 1, του ίδιου νόμου προέβλεπε ότι η GRP υποχρεούτο να χορηγήσει πιστοποιητικό αναγνώρισης οσάκις ο αιτών:
- «α) πάσχει ή έπασχε από δυσφορία γένους·
- β) έχει ζήσει [έχοντας το επίκτητο φύλο] για διάστημα τουλάχιστον δύο ετών πριν την υποβολή της αιτήσεως·
- γ) εκφράζει την πρόθεση να ζήσει [ως άτομο του επίκτητου φύλου] μέχρι τον θάνατό του, και
- δ) πληροί τις προϋποθέσεις περί αποδεικτικών στοιχείων που προβλέπονται στο άρθρο 3 [του GRA].»
- 10 Για να λάβει το ανωτέρω πιστοποιητικό, ο αιτών έπρεπε να προσκομίσει, κατά το άρθρο 3 του προαναφερθέντος νόμου, με τίτλο «Αποδεικτικά στοιχεία», γνωμάτευση δύο ιατρών ή ενός ιατρού και ενός ψυχολόγου.
- 11 Το άρθρο 4 του GRA, με τίτλο «Αιτήσεις που γίνονται δεκτές», προέβλεπε, στην παράγραφο 2, ότι οι μη έγγαμοι αιτούντες μπορούσαν να ζητήσουν την έκδοση οριστικού πιστοποιητικού αναγνώρισης ενώ, βάσει της παραγράφου 3 του ίδιου άρθρου, οι έγγαμοι αιτούντες μπορούσαν να ζητήσουν μόνον την έκδοση προσωρινού πιστοποιητικού αναγνώρισης.
- 12 Το άρθρο 9, παράγραφος 1, του νόμου αυτού προέβλεπε ότι η έκδοση οριστικού πιστοποιητικού αναγνώρισης επαγόταν την πλήρη αναγνώριση, από κάθε άποψη, του επίκτητου φύλου του αιτούντος. Κατά το άρθρο 7 του παραρτήματος 5 του GRA, το οποίο αφορούσε τα αποτελέσματα του οριστικού πιστοποιητικού αναγνώρισης ειδικώς όσον αφορά το δικαίωμα λήψεως κρατικής συντάξεως γήρατος, η έκδοση τέτοιου πιστοποιητικού επαγόταν ότι κάθε ζήτημα σχετικό με το δικαίωμα λήψεως κρατικής συντάξεως γήρατος από τον ενδιαφερόμενο έπρεπε να επιλύεται ως εάν το φύλο του ατόμου ήταν ανέκαθεν το επίκτητο φύλο.
- 13 Το προσωρινό πιστοποιητικό αναγνώρισης παρείχε στους έγγαμους αιτούντες το δικαίωμα να ζητήσουν την ακύρωση του γάμου τους ενώπιον δικαστηρίου. Κατά το άρθρο 5, παράγραφος 1, του GRA, το δικαστήριο που εξέδιδε την ακυρωτική απόφαση όφειλε εν συνεχεία να εκδώσει και το οριστικό πιστοποιητικό.

- 14 Το άρθρο 11, στοιχείο c, του Matrimonial Causes Act 1973 (νόμου του 1973 περί των γαμικών σχέσεων), ως είχε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της υποθέσεως της κύριας δίκης, προέβλεπε ότι έγκυρος γάμος μπορούσε να υφίσταται, κατά νόμο, αποκλειστικώς μεταξύ ενός άνδρα και μιας γυναίκας.
- 15 Ο Marriage (Same Sex Couples) Act 2013 (νόμος του 2013 περί γάμου ομοφύλων προσώπων), ο οποίος τέθηκε σε ισχύ στις 10 Δεκεμβρίου 2014, επέτρεψε τον γάμο ομοφύλων προσώπων. Με τις διατάξεις του παραρτήματος 5 τροποποιήθηκε το άρθρο 4 του GRA, οπότε προβλέπεται πλέον ότι η GRP οφείλει να χορηγήσει οριστικό πιστοποιητικό αναγνώρισεως φύλου σε έγγαμο αιτούντα, εάν συναινεί ο σύζυγος του αιτούντος. Ωστόσο, ο νόμος του 2013 περί γάμου ομοφύλων προσώπων δεν εφαρμόζεται στη διαφορά της κύριας δίκης.

### **Η διαφορά της κύριας δίκης και το προδικαστικό ερώτημα**

- 16 Η MB γεννήθηκε το 1948 και το φύλο γεννήσεώς της ήταν άρρεν, συνήψε δε γάμο το 1974. Το εν λόγω πρόσωπο άρχισε να ζει ως γυναίκα το 1991 και, το 1995, υποβλήθηκε σε εγχείριση αλλαγής φύλου.
- 17 Εντούτοις, η MB δεν διαθέτει οριστικό πιστοποιητικό αναγνώρισεως της αλλαγής φύλου στην οποία προέβη, διότι η χορήγηση του εν λόγω πιστοποιητικού προϋποθέτει, δυνάμει της επίμαχης στην υπόθεση της κύριας δίκης εθνικής νομοθεσίας, την ακύρωση του γάμου της. Τόσο η ίδια όσο και η σύζυγός της επιθυμούν να παραμείνουν έγγαμοι για θρησκευτικούς λόγους.
- 18 Το 2008, η MB, έχοντας συμπληρώσει το 60ό έτος της, ήτοι την ηλικία στην οποία οι γεννηθείσες προ της 6ης Απριλίου 1950 γυναίκες δύνανται, κατά το εθνικό δίκαιο, να λάβουν κρατική σύνταξη γήρατος «κατηγορίας Α», υπέβαλε αίτηση ζητώντας να λάβει την εν λόγω σύνταξη από την ηλικία αυτή βάσει των εισφορών που είχε καταβάλει, στο πλαίσιο της επαγγελματικής της δραστηριότητας, στο κρατικό σύστημα κοινωνικής ασφαλίσεως.
- 19 Η αίτησή της απορρίφθηκε με απόφαση της 2ας Σεπτεμβρίου 2008 διότι, ελλείψει οριστικού πιστοποιητικού αναγνώρισεως της αλλαγής φύλου στην οποία είχε προβεί, η MB δεν ήταν δυνατόν να εκληφθεί ως γυναίκα από πλευράς του προσδιορισμού της νόμιμης ηλικίας συνταξιοδοτήσεώς της.
- 20 Η προσφυγή που άσκησε η MB κατά της εν λόγω αποφάσεως απορρίφθηκε τόσο από το First-tier Tribunal (πρωτοδικείο διοικητικών διαφορών, Ηνωμένο Βασίλειο) όσο και από το Upper Tribunal (εφετείο διοικητικών διαφορών, Ηνωμένο Βασίλειο) και το Court of Appeal (εφετείο, Ηνωμένο Βασίλειο).
- 21 Η MB άσκησε αναίρεση ενώπιον του Supreme Court of the United Kingdom (Ανωτάτου Δικαστηρίου του Ηνωμένου Βασιλείου), προβάλλοντας ότι η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης εθνική ρύθμιση συνιστούσε απαγορευόμενη από το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 79/7 διάκριση λόγω φύλου.
- 22 Βάσει των στοιχείων που περιέχονται στη διάταξη περί παραπομπής, η MB πληροί τις σωματικές, κοινωνικές και ψυχολογικές προϋποθέσεις της επίμαχης στην υπόθεση της κύριας δίκης εθνικής νομοθεσίας περί οικογενειακής καταστάσεως προκειμένου να αναγνωριστεί νομικώς η αλλαγή φύλου στην οποία προέβη. Το αιτούν δικαστήριο σημειώνει, ωστόσο, ότι, κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της διαφοράς της κύριας δίκης, η εθνική νομοθεσία εξαρτούσε αυτήν την αναγνώριση, καθώς και τη χορήγηση του πιστοποιητικού που μνημονεύεται στη σκέψη 17 της παρούσας αποφάσεως, από την ακύρωση του γάμου που είχε συναφθεί πριν την αλλαγή φύλου. Κατά το αιτούν δικαστήριο, αυτή η ακύρωση αποτελεί προϋπόθεση και για τη χορήγηση σε πρόσωπο που έχει προβεί σε αλλαγή φύλου, όπως η MB, της προαναφερθείσας συντάξεως γήρατος από τη νόμιμη ηλικία συνταξιοδοτήσεως των προσώπων του φύλου που απέκτησε το συγκεκριμένο πρόσωπο.

- 23 Ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, ο Υφυπουργός Εργασίας και Συντάξεων προέβαλε ότι, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου που απορρέει από τις αποφάσεις της 7ης Ιανουαρίου 2004, Κ. Β. (C-117/01, EU:C:2004:7, σκέψη 35), και της 27ης Απριλίου 2006, Richards (C-423/04, EU:C:2006:256, σκέψη 21), στα κράτη μέλη εναπόκειται να καθορίσουν τις προϋποθέσεις σχετικά με τη νομική αναγνώριση της αλλαγής φύλου ενός προσώπου. Υποστήριξε ότι οι εν λόγω προϋποθέσεις δεν μπορούν να περιοριστούν σε κοινωνικά, σωματικά και ψυχολογικά κριτήρια, αλλά δύνανται να περιλαμβάνουν και κριτήρια σχετικά με την οικογενειακή κατάσταση.
- 24 Στο πλαίσιο αυτό, ο Υφυπουργός Εργασίας και Συντάξεων επισήμανε ότι το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (στο εξής: ΕΔΔΑ) έχει αναγνωρίσει ότι τα κράτη μέλη δύνανται να εξαρτούν την αναγνώριση της αλλαγής φύλου ενός προσώπου από τη συνδρομή προϋποθέσεως ακυρώσεως του γάμου του εν λόγω προσώπου (απόφαση του ΕΔΔΑ της 16ης Ιουλίου 2014, Hämäläinen κατά Φινλανδίας, CE:ECHR:2014:0716JUD003735909). Υποστήριξε ότι η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, η οποία υπογράφηκε στη Ρώμη στις 4 Νοεμβρίου 1950, επιβάλλει μεν στα συμβαλλόμενα στη σύμβαση κράτη να αναγνωρίζουν το επίκτητο φύλο προσώπου το οποίο προέβη σε αλλαγή φύλου, δεν τους επιβάλλει, ωστόσο, να επιτρέπουν τον γάμο μεταξύ προσώπων του ίδιου φύλου. Πράγματι, ο σκοπός της προστασίας της παραδοσιακής αντιλήψεως του γάμου ως ενώσεως μεταξύ άνδρα και γυναίκας δύναται, κατά τον Υφυπουργό Εργασίας και Συντάξεων, να δικαιολογεί την εξάρτηση της αναγνώρισεως της αλλαγής φύλου από τέτοια προϋπόθεση.
- 25 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Supreme Court of the United Kingdom (Ανώτατο Δικαστήριο του Ηνωμένου Βασιλείου) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα:

«Απαγορεύει η οδηγία 79/7 τη θέσπιση στο εθνικό δίκαιο προϋποθέσεως κατά την οποία το άτομο που έχει αλλάξει φύλο, πέραν των σωματικών, κοινωνικών και ψυχολογικών προϋποθέσεων που πρέπει να πληροί για την αναγνώριση της αλλαγής φύλου, πρέπει επίσης να μην είναι έγγαμο, προκειμένου να δικαιούται να λάβει κρατική σύνταξη γήρατος;»

### **Επί του προδικαστικού ερωτήματος**

- 26 Με το ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί εάν η οδηγία 79/7, και ιδίως το άρθρο 4, παράγραφος 1, πρώτη περίπτωση, εξεταζόμενο σε συνδυασμό με τα άρθρα 3, παράγραφος 1, στοιχείο α', τρίτη περίπτωση, και 7, παράγραφος 1, στοιχείο α', έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση η οποία επιβάλλει σε πρόσωπο το οποίο έχει προβεί σε αλλαγή φύλου να πληροί όχι μόνο σωματικά, κοινωνικά και ψυχολογικά κριτήρια, αλλά και την προϋπόθεση ότι δεν είναι έγγαμο με πρόσωπο του φύλου που απέκτησε και το ίδιο κατόπιν της εν λόγω αλλαγής φύλου, προκειμένου να δικαιούται να λάβει κρατική σύνταξη γήρατος από τη νόμιμη ηλικία συνταξιοδοτήσεως των προσώπων του εν λόγω επίκτητου φύλου.
- 27 Προκαταρκτικώς, πρέπει να επισημανθεί ότι η υπόθεση της κύριας δίκης και το ερώτημα που υποβλήθηκε στο Δικαστήριο αφορούν αποκλειστικώς τις προϋποθέσεις χορηγήσεως κρατικής συντάξεως γήρατος που προβλέπονται στη νομοθεσία του επίμαχου στην υπόθεση της κύριας δίκης κράτους μέλους. Επομένως, το Δικαστήριο δεν καλείται να απαντήσει στο ερώτημα εάν, γενικώς, η νομική αναγνώριση αλλαγής φύλου δύναται να εξαρτηθεί από την ακύρωση γάμου προγενέστερου της εν λόγω αλλαγής φύλου.
- 28 Η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου προβάλλει ότι η νομική αναγνώριση της αλλαγής φύλου και ο γάμος αποτελούν ζητήματα που εμπίπτουν στην αρμοδιότητα των κρατών μελών σε θέματα οικογενειακής καταστάσεως. Επομένως, κατά την άσκηση της αρμοδιότητας αυτής, τα κράτη μέλη τα



οποία δεν επιτρέπουν τον γάμο μεταξύ προσώπων του ίδιου φύλου δύνανται να εξαρτήσουν τη χορήγηση κρατικής συντάξεως γήρατος από την ακύρωση προηγηθέντος γάμου μεταξύ τέτοιων προσώπων.

- 29 Συναφώς, πρέπει να υπομνησθεί ότι το δίκαιο της Ένωσης δεν θίγει μεν την αρμοδιότητα των κρατών μελών σε θέματα οικογενειακής καταστάσεως των προσώπων και νομικής αναγνώρισεως της αλλαγής φύλου ενός προσώπου, πλην όμως τα κράτη μέλη οφείλουν, κατά την άσκηση αυτής της αρμοδιότητας, να τηρούν το δίκαιο της Ένωσης, ιδίως δε τις διατάξεις περί απαγορεύσεως των διακρίσεων (βλ., υπ' αυτήν την έννοια, αποφάσεις της 27ης Απριλίου 2006, Richards, C-423/04, EU:C:2006:256, σκέψεις 21 έως 24, της 1ης Απριλίου 2008, Maruko, C-267/06, EU:C:2008:179, σκέψη 59, καθώς και της 5ης Ιουνίου 2018, Coman κ.λπ., C-673/16, EU:C:2018:385, σκέψεις 37 και 38 καθώς και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 30 Πράγματι, από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι εθνική ρύθμιση η οποία εξαρτά τη χορήγηση συντάξεως από προϋπόθεση σχετική με την οικογενειακή κατάσταση του δικαιούχου δεν εξαιρείται από την αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων λόγω φύλου, η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 157 ΣΛΕΕ στον τομέα των αμοιβών των εργαζομένων (βλ., υπ' αυτήν την έννοια, όσον αφορά το άρθρο 141 ΕΚ, απόφαση της 7ης Ιανουαρίου 2004, K. B., C-117/01, EU:C:2004:7, σκέψεις 34 έως 36).
- 31 Επομένως, το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 79/7, το οποίο υλοποιεί την αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων λόγω φύλου στον τομέα της κοινωνικής ασφαλίσεως, πρέπει να τηρείται από τα κράτη μέλη οσάκις αυτά ασκούν την αρμοδιότητά τους σε θέματα οικογενειακής καταστάσεως.
- 32 Ειδικότερα, το άρθρο 4, παράγραφος 1, πρώτη περίπτωση, εξεταζόμενο σε συνδυασμό με το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο α', τρίτη περίπτωση, της οδηγίας αυτής, απαγορεύει κάθε διάκριση λόγω φύλου όσον αφορά, μεταξύ άλλων, τις προϋποθέσεις προσβάσεως στα νομικά συστήματα που παρέχουν προστασία κατά των κινδύνων γήρατος.
- 33 Δεν υφίσταται αντιδικία των διαδίκων της κύριας δίκης ως προς το ότι το επίμαχο σύστημα κρατικής συντάξεως πράγματι συγκαταλέγεται μεταξύ αυτών των συστημάτων.
- 34 Όπως προκύπτει από το άρθρο 2, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 2006/54, άμεση διάκριση συντρέχει όταν ένα πρόσωπο υφίσταται, για λόγους φύλου, μεταχείριση λιγότερο ευνοϊκή από αυτήν που υφίσταται, υπέστη ή θα υφίστατο ένα άλλο πρόσωπο σε ανάλογη κατάσταση. Με τον ίδιο ακριβώς τρόπο πρέπει να γίνει αντιληπτή η εν λόγω έννοια στο πλαίσιο της οδηγίας 79/7.
- 35 Κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, η οδηγία 79/7 εφαρμόζεται επίσης, λαμβανομένων υπόψη του αντικειμένου της και της φύσεως των δικαιωμάτων στην προστασία των οποίων αυτή αποσκοπεί, στις διακρίσεις που οφείλονται στην αλλαγή φύλου του ενδιαφερομένου (βλ., υπ' αυτήν την έννοια, απόφαση της 27ης Απριλίου 2006, Richards, C-423/04, EU:C:2006:256, σκέψεις 23 και 24 καθώς και εκεί παρατιθέμενη νομολογία). Συναφώς, καίτοι, όπως υπομνήσθηκε στη σκέψη 29 της παρούσας αποφάσεως, στα κράτη μέλη εναπόκειται να καθορίσουν τις προϋποθέσεις της νομικής αναγνώρισεως της αλλαγής φύλου ενός προσώπου, διαπιστώνεται ότι, για την εφαρμογή της οδηγίας 79/7, πρόσωπα τα οποία έχουν ζήσει για μεγάλο χρονικό διάστημα ως πρόσωπα φύλου άλλου από εκείνο που είχαν κατά τη γέννησή τους και τα οποία υποβλήθηκαν σε εγχείριση αλλαγής φύλου πρέπει να θεωρούνται ως πρόσωπα που άλλαξαν φύλο.
- 36 Εν προκειμένω, η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης εθνική νομοθεσία εξαρτά την πρόσβαση προσώπου το οποίο έχει προβεί σε αλλαγή φύλου σε κρατική σύνταξη γήρατος από τη νόμιμη ηλικία συνταξιοδοτήσεως των προσώπων του φύλου που το ίδιο απέκτησε, μεταξύ άλλων, από την ακύρωση γάμου που τυχόν έχει συναφθεί πριν την εν λόγω αλλαγή φύλου. Αντιθέτως, σύμφωνα με τα στοιχεία της δικογραφίας, αυτή η προϋπόθεση της ακυρώσεως του γάμου δεν εφαρμόζεται σε πρόσωπο το

- οποίο έχει διατηρήσει το φύλο γεννήσεώς του και είναι έγγαμο, με αποτέλεσμα το εν λόγω πρόσωπο να δύναται να λάβει την κρατική σύνταξη γήρατος από τη νόμιμη ηλικία συνταξιοδοτήσεως των προσώπων του φύλου αυτού, ανεξαρτήτως της οικογενειακής του καταστάσεως.
- 37 Επομένως, προκύπτει ότι η συγκεκριμένη εθνική νομοθεσία επιφυλάσσει δυσμενέστερη μεταχείριση σε πρόσωπο το οποίο άλλαξε το φύλο του μετά τον γάμο του απ' ό,τι σε πρόσωπο το οποίο διατήρησε το φύλο γεννήσεώς του και είναι έγγαμο.
- 38 Μια τέτοια δυσμενής μεταχείριση βασίζεται στο φύλο και ενδέχεται να συνιστά άμεση διάκριση υπό την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 79/7.
- 39 Πρέπει όμως να διερευνηθεί κατά πόσον η κατάσταση προσώπου το οποίο άλλαξε φύλο μετά τον γάμο του και η κατάσταση προσώπου το οποίο διατήρησε το φύλο της γεννήσεώς του και είναι έγγαμο είναι συγκρίσιμες.
- 40 Η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου εκτιμά ότι οι εν λόγω καταστάσεις δεν είναι συγκρίσιμες διότι τα επίμαχα πρόσωπα διαφέρουν ως προς την οικογενειακή τους κατάσταση. Συγκεκριμένα, κατά την εν λόγω κυβέρνηση, το πρόσωπο το οποίο άλλαξε φύλο μετά τον γάμο του βρίσκεται έγγαμο με πρόσωπο του φύλου που απέκτησε, κάτι που, αντιθέτως, δεν ισχύει στην περίπτωση προσώπου που διατήρησε το φύλο γεννήσεώς του και έχει τελέσει γάμο με πρόσωπο άλλου φύλου. Λαμβανομένου υπόψη του σκοπού της επίμαχης στην υπόθεση της κύριας δίκης προϋποθέσεως ακυρώσεως του γάμου, ο οποίος είναι η αποτροπή της υπάρξεως γάμων μεταξύ προσώπων του ιδίου φύλου, μια τέτοια διαφορά συνεπάγεται, κατά την εν λόγω κυβέρνηση, ότι τα συγκεκριμένα πρόσωπα δεν είναι συγκρίσιμα.
- 41 Συναφώς, πρέπει να υπομνησθεί ότι η απαίτηση περί συγκρισιμότητας των καταστάσεων δεν συνεπάγεται ότι οι καταστάσεις πρέπει να ταυτίζονται, αλλά απλώς ότι πρέπει να είναι παρεμφερείς (βλ., υπ' αυτήν την έννοια, αποφάσεις της 10ης Μαΐου 2011, *Römer*, C-147/08, EU:C:2011:286, σκέψη 42, και της 19ης Ιουλίου 2017, *Abercrombie & Fitch Italia*, C-143/16, EU:C:2017:566, σκέψη 25 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 42 Η εκτίμηση της συγκρισιμότητας των καταστάσεων δεν πρέπει να γίνεται κατά τρόπο γενικό και αφηρημένο αλλά κατά τρόπο ειδικό και συγκεκριμένο, λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των στοιχείων που τις χαρακτηρίζουν, ιδίως δε υπό το πρίσμα του αντικειμένου και του σκοπού της εθνικής ρυθμίσεως που εισάγει την επίμαχη διάκριση καθώς και, αναλόγως της περιπτώσεως, υπό το πρίσμα των αρχών και των σκοπών του τομέα στον οποίον εμπίπτει η οικεία εθνική ρύθμιση (βλ., υπ' αυτήν την έννοια, αποφάσεις της 16ης Δεκεμβρίου 2008, *Arcelor Atlantique και Lorraine κ.λπ.*, C-127/07, EU:C:2008:728, σκέψεις 25 και 26, της 16ης Ιουλίου 2015, *CHEZ Razpredelenie Bulgaria*, C-83/14, EU:C:2015:480, σκέψεις 89 και 90, καθώς και της 9ης Μαρτίου 2017, *Milkova*, C-406/15, EU:C:2017:198, σκέψεις 56 και 57 καθώς και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 43 Εν προκειμένω, από τα στοιχεία που περιέχονται στη διάταξη περί παραπομπής προκύπτει ότι η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης εθνική νομοθεσία έχει ως αντικείμενο τη χορήγηση της κρατικής συντάξεως γήρατος «κατηγορίας Α», την οποία δικαιούνται να λάβουν τα πρόσωπα που έχουν συμπληρώσει τη νόμιμη ηλικία συνταξιοδοτήσεως. Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ενώπιον του Δικαστηρίου, οι διάδικοι της κύριας δίκης διευκρίνισαν ότι βάσει του εθνικού δικαίου χορηγείται τέτοια σύνταξη σε κάθε πρόσωπο το οποίο συμπληρώνει τη νόμιμη ηλικία συνταξιοδοτήσεως και το οποίο έχει συμβάλει επαρκώς στο δημόσιο συνταξιοδοτικό σύστημα του Ηνωμένου Βασιλείου. Επομένως, φαίνεται ότι το επίμαχο στην υπόθεση της κύριας δίκης εθνικό συνταξιοδοτικό σύστημα εξασφαλίζει προστασία κατά του γήρατος παρέχοντας στο ενδιαφερόμενο πρόσωπο ατομικό συνταξιοδοτικό δικαίωμα το οποίο αποκτάται σε συνάρτηση με τις εισφορές που αυτό έχει καταβάλει κατά τη διάρκεια της επαγγελματικής του σταδιοδρομίας, και τούτο ανεξαρτήτως της οικογενειακής του καταστάσεως.

- 44 Επομένως, υπό το πρίσμα του αντικειμένου και των προϋποθέσεων χορηγήσεως της εν λόγω συντάξεως γήρατος, όπως προσδιορίστηκαν στην προηγούμενη σκέψη, η κατάσταση προσώπου που άλλαξε φύλο μετά τον γάμο του και η κατάσταση προσώπου που διατήρησε το φύλο γεννήσεώς του και είναι έγγαμο είναι συγκρίσιμες.
- 45 Όπως παρατήρησε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 43 των προτάσεών του, η επιχειρηματολογία της Κυβερνήσεως του Ηνωμένου Βασιλείου, με την οποία υπογραμμίζεται η διαφορά ως προς την οικογενειακή κατάσταση των ανωτέρω προσώπων, ανάγει το στοιχείο αυτό σε αποφασιστικό κριτήριο όσον αφορά τη συγκρισιμότητα των επίμαχων καταστάσεων, μολονότι η οικογενειακή κατάσταση αυτή καθαυτήν, όπως τονίστηκε στη σκέψη 43 της παρούσας αποφάσεως, δεν αποτελεί κρίσιμο στοιχείο για τη χορήγηση της επίμαχης στην υπόθεση της κύριας δίκης κρατικής συντάξεως γήρατος.
- 46 Επιπλέον, ο σκοπός της προϋποθέσεως της ακυρώσεως του γάμου, τον οποίον επικαλείται η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, ήτοι η αποτροπή της υπάρξεως γάμου μεταξύ προσώπων του ίδιου φύλου, είναι άσχετος με το σύστημα χορηγήσεως συντάξεως γήρατος. Κατά συνέπεια, ο εν λόγω σκοπός δεν επηρεάζει τη συγκρισιμότητα της καταστάσεως προσώπου που άλλαξε το φύλο του μετά τον γάμο και της καταστάσεως προσώπου που διατήρησε το φύλο γεννήσεώς του και είναι έγγαμο, από πλευράς του αντικειμένου και των προϋποθέσεων χορηγήσεως της εν λόγω συντάξεως γήρατος, όπως προσδιορίστηκαν στη σκέψη 43 της παρούσας αποφάσεως.
- 47 Η ερμηνεία αυτή δεν ανατρέπεται από τη νομολογία του ΕΔΔΑ, στην οποία επίσης παραπέμπει η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου για να αμφισβητήσει τη συγκρισιμότητα της καταστάσεως των ανωτέρω προσώπων. Ειδικότερα, όπως επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 44 των προτάσεών του, στην απόφαση της 16ης Ιουλίου 2014, *Hämäläinen κατά Φινλανδίας* (CE:ECHR:2014:0716)UD003735909, §§ 111 και 112), το ΕΔΔΑ εκτίμησε τη συγκρισιμότητα της καταστάσεως προσώπου που είχε υποβληθεί σε εγχείριση αλλαγής φύλου μετά τον γάμο του και της καταστάσεως έγγαμου προσώπου που δεν είχε προβεί σε αλλαγή φύλου, από πλευράς του αντικειμένου της επίμαχης στη συγκεκριμένη υπόθεση εθνικής νομοθεσίας, η οποία αφορούσε τη νομική αναγνώριση αλλαγής φύλου στον τομέα της οικογενειακής καταστάσεως. Αντιθέτως, όπως υπογραμμίστηκε στη σκέψη 27 της παρούσας αποφάσεως, στην υπό κρίση υπόθεση το ζήτημα είναι η συγκρισιμότητα της καταστάσεως των δύο αυτών προσώπων από πλευράς μιας νομοθεσίας που αφορά ειδικώς τις προϋποθέσεις χορηγήσεως κρατικής συντάξεως γήρατος.
- 48 Κατά συνέπεια, διαπιστώνεται ότι η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης εθνική νομοθεσία επιφυλάσσει δυσμενέστερη μεταχείριση λόγω φύλου σε πρόσωπο το οποίο άλλαξε το φύλο του μετά τον γάμο σε σχέση με πρόσωπο το οποίο διατήρησε το φύλο γεννήσεώς του και είναι έγγαμο, καίτοι τα εν λόγω πρόσωπα τελούν σε συγκρίσιμη κατάσταση.
- 49 Ωστόσο, η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου υποστηρίζει ότι ο σκοπός της αποτροπής της υπάρξεως γάμων μεταξύ προσώπων του ίδιου φύλου μπορούσε να δικαιολογήσει την εφαρμογή, αποκλειστικώς στα πρόσωπα που έχουν αλλάξει φύλο, προϋποθέσεως ακυρώσεως του γάμου που είχαν προηγουμένως συνάψει, εφόσον το εθνικό δίκαιο δεν επέτρεπε, κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της υποθέσεως της κύριας δίκης, τον γάμο μεταξύ προσώπων του ίδιου φύλου.
- 50 Εντούτοις, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, εξαίρεση από την απαγόρευση, στο άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 79/7, κάθε άμεσης διακρίσεως λόγω φύλου χωρεί μόνο στις περιπτώσεις που απαριθμούνται εξαντλητικώς στη συγκεκριμένη οδηγία (βλ., υπ' αυτήν την έννοια, αποφάσεις της 21ης Ιουλίου 2005, *Vergani*, C-207/04, EU:C:2005:495, σκέψεις 34 και 35, καθώς και της 3ης Σεπτεμβρίου 2014, X, C-318/13, EU:C:2014:2133, σκέψεις 34 και 35). Ο σκοπός τον οποίον επικαλείται η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου δεν αντιστοιχεί σε καμία από τις εξαιρέσεις που προβλέπονται στην εν λόγω οδηγία.



- 51 Ειδικότερα όσον αφορά την εξαίρεση που προβλέπεται στο άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο α', της εν λόγω οδηγίας, το Δικαστήριο έχει αποφανθεί ότι αυτή δεν επιτρέπει στα κράτη μέλη να μεταχειρίζονται διαφορετικά ένα πρόσωπο που άλλαξε φύλο μετά τον γάμο του και ένα πρόσωπο το οποίο διατήρησε το φύλο γεννήσεώς του και είναι έγγαμο, όσον αφορά την ηλικία κατά την οποία θεμελιώνεται το δικαίωμα λήψεως κρατικής συντάξεως γήρατος (βλ., υπ' αυτήν την έννοια, απόφαση της 27ης Απριλίου 2006, Richards, C-423/04, EU:C:2006:256, σκέψεις 37 και 38).
- 52 Ως εκ τούτου, η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης εθνική ρύθμιση συνιστά άμεση διάκριση λόγω φύλου, απαγορευόμενη, συνεπώς, από την οδηγία 79/7.
- 53 Κατόπιν των ανωτέρω σκέψεων, στο υποβληθέν ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι η οδηγία 79/7, και ιδίως το άρθρο 4, παράγραφος 1, πρώτη περίπτωση, εξεταζόμενο σε συνδυασμό με τα άρθρα 3, παράγραφος 1, στοιχείο α', τρίτη περίπτωση, και 7, παράγραφος 1, στοιχείο α', έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση η οποία επιβάλλει σε πρόσωπο το οποίο έχει προβεί σε αλλαγή φύλου να πληροί όχι μόνο σωματικά, κοινωνικά και ψυχολογικά κριτήρια, αλλά και την προϋπόθεση ότι δεν είναι έγγαμο με πρόσωπο του φύλου που απέκτησε και το ίδιο κατόπιν της εν λόγω αλλαγής φύλου, προκειμένου να δικαιούται να λάβει κρατική σύνταξη γήρατος από τη νόμιμη ηλικία συνταξιοδότησεως των προσώπων του εν λόγω επίκτητου φύλου.

#### **Επί των δικαστικών εξόδων**

- 54 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπιπτόντος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τμήμα μείζονος συνθέσεως) αποφαινεται:

**Η οδηγία 79/7/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 19ης Δεκεμβρίου 1978, περί της προοδευτικής εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως μεταξύ ανδρών και γυναικών σε θέματα κοινωνικής ασφαλίσεως, και ιδίως το άρθρο 4, παράγραφος 1, πρώτη περίπτωση, εξεταζόμενο σε συνδυασμό με τα άρθρα 3, παράγραφος 1, στοιχείο α', τρίτη περίπτωση, και 7, παράγραφος 1, στοιχείο α', έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση η οποία επιβάλλει σε πρόσωπο το οποίο έχει προβεί σε αλλαγή φύλου να πληροί όχι μόνο σωματικά, κοινωνικά και ψυχολογικά κριτήρια, αλλά και την προϋπόθεση ότι δεν είναι έγγαμο με πρόσωπο του φύλου που απέκτησε και το ίδιο κατόπιν της εν λόγω αλλαγής φύλου, προκειμένου να δικαιούται να λάβει κρατική σύνταξη γήρατος από τη νόμιμη ηλικία συνταξιοδότησεως των προσώπων του εν λόγω επίκτητου φύλου.**

(υπογραφές)